SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences

Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)

2025

ISSN: 2181-1342 (Online)
Сайт: https://scienceproblems.uz
DOI: 10.47390/SPR1342V5I2Y2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY’ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahammatovich – tarix fanlari doktori, O‘zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o‘g‘li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo‘limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O‘ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg‘ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo‘raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G‘aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, “Tashkent International University of Education” xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo‘min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O‘roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasi mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko‘chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G‘aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat Gʻaybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), Oʻzbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Joʻrayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom oʻgʻli — yuridik fanlar boʻyicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, Oʻzbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari boʻyicha falsafa doktori (PhD), Samarqanddavlatuniversiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport boʻyicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

"Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari" elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: "SCIENCEPROBLEMS TEAM" mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
5-jild, 2-son (Fevral, 2025). - 630 bet.

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna
SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV HUJJATLARINI SAQLASH VA TADQIQ QILISHDAGI XIZMATLARI 13-19

Matyakubov Xamdam Xamidjanovich
MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBOʻYI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR OʻRTASIDAGI OʻZARO TAʼSIR VA HAMKORLIK 20-24

Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin
TURKISTONDA JADIDLARNING TAʼLIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN 25-29

Хуррамова Саодат Хабибовна
ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА 30-37

Toʻychiyeva Dilnoza Ikrom qizi
ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIY, IQTISODIY VA MADANIY HAYOTI 38-44

Elboyeva Shaxnoza
AYOLLARNING SIYOSIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA-TADBIRLAR VA BU BORADA OʻZBEKISTON TAJRIBASI 45-50

Kanimkulov Olimjon, Xikmatova Oʻgʻiloy
TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BOʻLGAN TARIXI HAQIDA 51-54

Tojiev Alisher Sultannazirovich
MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI 55-60

Bekbayev Bekjon
XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN 61-67

Salayev Umrbek Kadambayevich
JANUBIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BAʼZI CHIZGILAR 68-71

Roʻziyeva Mashxura Abdimuminovna
LOʻLILAR IJTIMOIY HAYOTINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 72-78

Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi
ICHKI SAVDO QOʻQON XONLIGI IQTISODIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876) 79-84

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Kazakov Olim Sabirovich
XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH 85-89

Исламутдинова Дина Файзрахмановна
РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН 90-98

Alikulov Mehmonali Salahiddin o‘g‘li
QISHLOQ XO‘JALIGIGA INVESTITSIYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO‘JALIGIGA YO‘NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI 99-106

Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor
O‘ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI 107-113

Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod
CHO‘L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LARI 114-121

Aliyarov Olim Abdug‘aparovich
MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI 122-132

Komilov Bakhtiyorjon
UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA 133-144

Djumanov Saitmurod Alibekovich
MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH 145-150

Yariyev Sherzod Shukurjanovich
DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI 151-155

Matkarimov Feruz Bekturdiyevich
MINTAQADA TO‘QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH 156-160

Xaydarova Durdona, To‘xtayeva Moxinur
DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 161-166

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Yusubov Jaloliddin Kadamovich
ABU NASR FOROBIYNING MA’NAVIY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI 167-175

Nosirxo‘jayeva Gulnora Abduqahhorovna
FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA’NAVIY YUKSALISH MUAMMOLARI 176-179

Xoliqov Yunus Ortiqovich
BAG‘RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI 180-184

Berdaliyeva Sevara
ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB “KUTADGU BILIG” 185-191

Parpiyev Muhammadjon Tolibovich
SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLARI 192-197

Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi
IBN ARABIY “VAHDATUL VUJUD” TA’LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI 198-202

Ulug'murodov Elyor Saydulloevich
ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI 203-206

Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich
AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI 207-213

Xasanov Boburjon Xakimovich
EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI 214-219

Shokirov Mubin Rustamovich
MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT 220-225

Ismoilov Maxammadixon
HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI 226-230

Shokirov Murod Rustamovich
YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI 231-234

Hamroyev Saidjon Sanoyevich
YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOIY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI 235-239

Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li
ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI) 240-243

Ulug'ov Jasur Nasirdinovich
INSON KAMOLOTI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI 244-249

Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li
BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA 250-253

Ibragimov Kudrat
XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI 254-260

Oripov Axmadjon Muxammadjonovich
VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOIY-FALSAFIY TALQINI 261-267

Ibragimova Zulayxo Karimbayevna
RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI 268-274

Abdullayev A'zam Abdiyevich
YOSHLARDA IJTIMOIY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI 275-281

Ochilov Azimjon Tuxtamishovich
IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI 282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

Raxmanova Sarvinoz Alisherovna
SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA OʻZBEK TILLARI MISOLIDA) 286-289

Kaxarova Iroda Sidikovna
MODAL SOʻZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH 290-296

Babadjanova Nazokat Davronbekovna
"YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI 297-302

Sayidova Shakhrizoda Nasrulloyevna
RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUGʻ SALTANAT" 303-308

Hatamova Kamola Toshmurod qizi
TIJORAT HUJJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA 309-316

Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna
TERMINOLOGIYANING OʻZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN OʻRGANILISHI 317-321

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI 322-326

Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich
PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES 327-331

Xoshimova Oydina Shuxrat qizi
OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING OʻRNI VA RANGLAR IFODASI 332-338

Babayeva Iroda
THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING 339-342

Fozilov Odil Yuldashevich
USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE........ 343-346

Raxmonova Dildora Mirzakarimovna
JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA) 347-351

Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna
TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI 352-357

Xamidova Sayyora Nurmatovna
KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING OʻZIGA XOS XUSUSIYATLARI 358-363

Mengboyev Azizbek Alijon oʻgʻli
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOGʻISHTIRMA TADQIQI 364-368

Hayitova Shohida Erkin qizi
INGLIZ VA OʻZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOGʻISHTIRMA TAHLILI 369-373

Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi
SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI 374-378

Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich
MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O‘RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O‘ZIGA XOSLIGI 379-385

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Мухитдинова Фирюза
КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА 386-393

Uzakova Go‘zal Sharipovna
HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI 394-403

Tulaganova Gulchexra, Nurilloyev Shavkat
INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH 404-414

Yakubova Iroda Bahramovna
MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI 415-419

Obidov Tolibjon Avezxanovich
JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O‘ZARO HAMKORLIK MASALALARI 420-425

Tuxtashev Sherzod Azimovich
JINOYAT ISHINI TO‘XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI 426-430

Maxamatov Maxmud Maxamataminovich
INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI 431-436

Rahmatov Elyor Jumaboyevich
BOJXONA MA’MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA’MINLASHDA ISHTIROKI 437-441

Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna
IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIJ TAJRIBASI 442-447

Shermatov Nuriddin
RAQAMLI ERADA SUN’IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEXNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA 448-455

Juraeva Asal
EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS 456-461

Собиров Саидбек Махмудович
ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ 462-467

Nurbayev Muzaffar Erkinovich
DAVLAT MOLIYAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH 468-478

Qudratillayev Jaxongir Zokirjon oʻgʻli
INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI 479-485

Xabibullayev Azizillo Lutfullo oʻgʻli
SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI OʻRTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR 486-491

Toʻxtayev Oʻktamjon Zarifjon oʻgʻli
MURAKKAB ASHYOLARNING OʻZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI 492-500

Yusupov Oʻktamboy
KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI 501-509

Murodxonov Muhammadnur
XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING OʻRNI 510-518

Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса
МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ 519-523

Qudratillayev Xazratali Zokirjon oʻgʻli
JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI 524-530

Umarov Abbosjon Asliddin oʻgʻli
SUGʻURTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI 531-536

Хайдарова Хилола Анваровна
ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ 537-542

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Ibraximov Sanjar Urunbayevich
AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI OʻRTASIDAGI OʻZARO BOGʻLIQLIGI 543-547

Karimov Akramjon Zaynobidinovich
RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI 548-554

Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich
7-9 YOSHLI OʻQUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI OʻYINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH 555-561

Karimov Qayum Mamashayevich
KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI OʻQITISHDA TARMOQ TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH 562-569

Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi
MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI 570-576

Qodirov Azamat Muxriddinovich
IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA 577-582

Тлеумуратова Абадан Бекбановна
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ 583-585

Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich
TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR 586-592

Mamaziyayev Oblaberdi
OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI 593-598

Isoqov Murod Madaminjonovich
YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOIY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI 599-605

Nasriddinova Hulkar Komiljonovna
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI 606-610

Allayeva Hafiza Rustam qizi
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI 611-614

Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna
AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI 615-621

Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li
BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI 622-625

Elova Sitora Axmatkulovna
QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI 626-629

SCIENCE PROBLEMS.UZ

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari
Actual Problems of Humanities and Social Sciences
Volume 5 | Issue 2 | 2025
ISSN Online: 2181-1342

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 Feburary 2025

Article / Original Paper

SOCIAL-PHILOSOPHICAL FACTORS OF THE ORIGIN OF THE EASTERN RENAISSANCE

Parpiyev Mukhammadjon Tolibovich
Andijan state pedagogical institute
Associate Professor of the Department of Social Sciences,
Doctor of Philosophy (PhD) in Philosophy

Abstract. This article examines the beginning of the first Renaissance in the East and the socio-philosophical factors influencing it. In particular, the process of revival in the region was based on various reasons, their connection with historical, cultural, economic and political factors, the influence of many external and internal conditions for the successful development of this process, political stability, the influence of Islamic civilization, the fact that Central Asia was a center of trade and cultural exchange due to its location on the Silk Road, the preservation of cultural and national traditions and their impact on the development of science, etc., are analyzed in depth.

Keywords: renaissance, renaissance, science, Islamic civilization, religious sciences, trade and cultural exchange, cultural growth, cultural and national traditions, architecture and art, international communication, greco-roman culture, libraries, centers of learning.

SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOIY-FALSAFIY OMILLARI

Parpiyev Muhammadjon Tolibovich,
Andijon davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasi dotsenti,
falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada Sharqda ilk uyg‘onish davrining boshlanishi va unga ta’sir qiluvchi ijtimoiy-falsafiy omillar o‘rganilgan. Xususan, mintaqadagi uyg‘onish jarayoni turli sabablarga asoslangan bo‘lib, ularni tarixiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy omillar bilan bog‘liqligi, bu jarayonning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun ko‘plab tashqi va ichki sharoitlar ta’siri, siyosiy barqarorlik, islom sivilizatsiyasining ta’siri, Markaziy Osiyo Ipak yo‘lida joylashganligi tufayli savdo va madaniy almashinuv markazi bo‘lganligi, madaniy va milliy an’analarning saqlanib qolgani va ularning ilm-fan rivojiga ta’siri kabi masalalar chuqur tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: renessans, uyg‘onish davri, ilm-fan, islom sivilizatsiyasi, diniy ilmlar, savdo va madaniy almashinuv, madaniy yuksalish, madaniy va milliy an’analar, me’morchilik va san’at, xalqaro muloqot, yunon-rim madaniyati, kutubxonalar, ilm markazlari.

DOI: https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N28

Kirish. Markaziy Osiyodagi uyg‘onish davri, insoniyat tarixida katta ahamiyatga ega bo‘lib, ilm-fan, madaniyat va ijtimoiy taraqqiyotning yuksalishi bilan ajralib turadi. Bu davr asosan Somoniylar, Qoraxoniylar va Temuriylar davlatlari hukmronligi davriga to‘g‘ri keladi. Ushbu mintaqadagi uyg‘onish jarayoni turli sabablarga asoslangan bo‘lib, ularni tarixiy, madaniy, iqtisodiy va siyosiy omillar bilan izohlash mumkin. Bu jarayonning muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun ko‘plab tashqi va ichki sharoitlar muhit yaratgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev shunday yozadi: “Yangi O‘zbekiston tushunchasida mujassam

boʻlgan xalq orzusi tarixiy taraqqiyotning barcha davrlarida millatning yetuk vakillarini uni roʻyobga chiqarish yoʻlida amaliy harakatlarga undab keldi. Bu asriy orzu ilk oʻrta asrlarda xalqimiz erishgan birinchi Renessansga va keyingi asrlarda Ikkinchi Uygʻonish davriga asos boʻldi., ularning maʼnaviy poydevori sifatida xizmat qilgan, desak, yanglishmagan boʻlamiz” [1; 15–16-b.]. Har qanday uygʻonish davrining asosida oʻtgan masala taraqqiyotning toʻgʻri yoʻlini tanlay olish, ezgu maqsad va muddaolarni koʻzlash, shu bilan birgalikda mavjud tarixiy imkoniyatdan foydalanib qolish bilan bogʻliq ravishda kechadi. Bu ana shu davr madaniy muhiti vakillari, hukmdorlar va soha rivojiga hissa qoʻshadigan davlat amaldorlarining pozitsiyasi boʻlsa, kelajak avlod bu jarayonni avvalambor uygʻonish davriga taʼsir koʻrsatgan omillar nuqtai nazaridan tahlil qiladi. Ushbu sabablarni kengroq tushunish uchun ularning bir-biri bilan qanday bogʻliq ekanligini tahlil qilish kerak.

1.1-rasm. Ilk Uygʻonish davriga taʼsir koʻrsatgan omillar

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Markaziy Osiyoda uygʻonish davrining kelib chiqishida muhim sabablardan biri siyosiy barqarorlik edi. Xususan, Somoniylar sulolasi hukmronligi davrida hududda qudratli va markazlashgan davlat tuzilmasi tashkil etildi. Buxoro, Samarqand va boshqa yirik shaharlar ilm-fan va madaniyat markazlari sifatida tanildi. Somoniylar oʻz hududida ilmni rivojlantirishga alohida eʼtibor qaratishgan va olimlarga, shoirlarga, oʻqituvchilarga yuqori hurmat koʻrsatgan. Bu siyosiy himoya ilm-fanning yuksalishi uchun zarur sharoitlarni yaratdi.

Ushbu uygʻonishning asosiy xususiyatlaridan biri islom sivilizatsiyasining taʼsiri boʻldi. VII asrdan boshlab Islom dinining Markaziy Osiyoga tarqalishi ilmiy va madaniy tiklanishga katta turtki berdi. Islom olamida ilm-fanni oʻrganishni targʻib qiluvchi qadriyatlar hukmron boʻlib, ilm-maʼrifat bilan shugʻullanish maʼnaviy vazifa sifatida qabul qilingan. Qurʼonning birinchi oyatlaridan biri “Oʻqi” (Iqro) soʻzi bilan boshlanishi bu madaniyatning ilmga qanchalik ahamiyat berganini anglatadi. Shuningdek, hadislarda ham ilmni oʻrganishning zarurligi koʻp

bor ta’kidlangan. Natijada, islom madrasalarida nafaqat diniy ilmlar, balki matematika, astronomiya, tibbiyot, kimyo va boshqa fanlar ham oʻqitilgan. Uygʻonish davri allomalari komparativistikasi bilan shugʻullangan olim A.Muhemedovning fikricha: “Islom dini mamlakatimiz hududiga VIII asrdan boshlab kirib kelgan boʻlsa, arab tili aholi orasidagi muloqot hamda madaniy taraqqiyot vositasiga aylandi. Abbosiylar hukmronligi davrida xalifalik ulkan hududlarni oʻziga birlashtirgan, lekin xalqlarning milliy-ozodlik harakatlari natijasiga parchalanib ketgandi. Arablar tomonidan olib borilgan ijtimoiy siyosat hamda xalq madaniy hayotiga olib kirilgan yangilik va oʻzgarishlar natijasida arab tili Xitoydan Misrga qadar choʻzilgan ulkan hududlarda asosiy til sifatida hurmat qozongandi”[2; 16-b.]. Ma’lumki, din nafaqat dunyoqarash shakli, balki jamiyat a’zolarini birlashtirib turadigan, ma’lum bir maqsad va manfaatlar yoʻlida safarbar etish xususiyatiga ham egadir. Lekin, Sharqda ham Gʻarbda ham din hozirgi qarashlardan farqli tushunilgan. Bugungi diniy qarashlarimizning asosida Markaziy Osiyo xonliklariga tanazzuliga asos boʻlgan diniy qarashlar bilan birga umuman dinga qarshi kurashgan sovet davlatining rasmiy mafkurasi qorishigʻi yotadi. Lekin, dastlabki Uygʻonish davrlarida dinni mutlaqlashtirish, har bir jarayonga diniy yondashuv va jamiyatda diniy betoqatlik kayfiyati boʻlmagan va shu sababli har ikki makonda ham ijobiy rol oʻynagan.

Markaziy Osiyo Ipak yoʻlida joylashganligi tufayli savdo va madaniy almashinuv markazi boʻlgan. Ipak yoʻli orqali Xitoy, Hindiston, Eron va Yevropa oʻrtasida savdo qilinar, bu esa turli hududlarning ilm-fan va madaniyat sohasidagi tajribasini tarqatishga imkon berardi. Savdo yoʻnalishlarining rivojlanishi shaharlarning iqtisodiy yuksalishiga sabab boʻldi. Bu holat, oʻz navbatida, ilm-fan va madaniyatga sarmoya kiritish imkoniyatini oshirdi. Buxoro, Samarqand, Xiva va Marv kabi shaharlar Ipak yoʻlidagi muhim markazlar boʻlib, ularda ilmiy markazlar, madrasalar va kutubxonalar tashkil etilgan.

Muhokama va natijalar. Markaziy Osiyo uygʻonish davrida ilm-fanning turli sohalarida mashhur olimlar yetishib chiqqan. Masalan, Abu Nasr Forobiy falsafa va logika sohasida mashhur asarlar yaratgan. Uning asarlari nafaqat islom olamida, balki Gʻarbda ham katta ahamiyat kasb etgan. Abu Ali ibn Sino tibbiyot sohasida yirik kashfiyotlar qilgan va uning “Tib qonuni” asari dunyoning koʻplab tillariga tarjima qilingan[3]. Ushbu olimlar oʻz faoliyatini himoya qilib kelgan davlat hukmdorlari va ularning ilm-fanga boʻlgan hurmati tufayli buyuk yutuqlarga erishdilar.

Buyuk olimlar va ijodkorlar mintaqadagi madaniy yuksalishda muhim oʻrin tutgan. Masalan, Mahmud Qoshgʻariyning (XI asr) “Devonu lugʻatit turk” asari turkiy tillar va ularning madaniyati haqidagi eng muhim manbalardandir. U turkiy xalqlarning boy madaniy merosini oʻrganishga bagʻishlangan ilk yirik asarlardan biri boʻlib, tilshunoslik va madaniy antropologiya sohalarida ulkan ahamiyatga ega. Bu haqida alloma ijodi bilan shugʻullangan olim X.Mardonov yozadi: “Mahmud Qoshgʻariyning “Devonu lugʻotit turk” asari turkshunoslikning dastlabki ilmiy asaridir. Mazkur asar dastlabkigina boʻlib qolmay, turkshunoslik tarixida yaratilgan asarlarning eng mukammali, shunga muvofiq Mahmud Qoshgʻariyni buyuk tilshunos va turkshunosligimizning asoschisi deyish mumkin” [4; 108-b.]. Madaniy yuksalish uchun zarur boʻlgan muhim elementlardan biri barcha atributlarni qamrab olgan yozma tildir. Asarda muallif oʻz davri uchun til konstitutsiyasini yaratib Uygʻonish davri uchun fundamental zamin yaratdi.

Markaziy Osiyo uygʻonishining muhim sabablaridan biri madaniy va milliy an’analarning saqlanib qolgani va ularning ilm-fan rivojiga ta’sir koʻrsatganidir. Turkiy va forsiy tillar ushbu mintaqada ilmiy va adabiy ijodning asosiy vositasi boʻlgan. Masalan, Alisher Navoiyning asarlari turkiy adabiyotning yuqori choʻqqisi hisoblanadi. Uning ijodi faqat adabiyot bilan cheklanib qolmay, ma’naviyat va madaniyatning turli jihatlarini qamrab olgan.

Ushbu uygʻonish davrida me’morchilik va san’at ham yuqori darajada rivojlangan. Samarqanddagi Registon majmuasi, Bibi Xonim masjidi, Shohizinda majmuasi va boshqa inshootlar nafaqat me’morchilikda, balki madaniy rivojlanishda ham ulkan ahamiyatga ega boʻlgan. Bu inshootlar hozirgacha nafaqat Markaziy Osiyoning, balki butun dunyo madaniy merosining ajralmas qismi hisoblanadi.

Iqtisodiy jihatdan olganda, Markaziy Osiyoning tabiiy resurslarga boyligi va uning strategik geografik joylashuvi mintaqada iqtisodiy taraqqiyotga turtki bergan. Iqtisodiy yuksalish ilm-fan va madaniyat rivojlanishi uchun moliyaviy resurslar yaratgan. Bu holat olimlar va ijodkorlarga qoʻshimcha imkoniyatlar taqdim etgan.

Shuningdek, Markaziy Osiyo uygʻonishining muvaffaqiyati xalqaro muloqotlar orqali boshqa mintaqalarning ilmiy va madaniy yutuqlarini qabul qilishi bilan ham bogʻliq. Xususan, Hindiston, Xitoy va Eron madaniyatlari bilan aloqalar ilm-fan va texnologiyalarning mintaqada tezroq tarqalishiga xizmat qilgan. Bularning barchasi mintaqada uygʻonish jarayonini yanada kuchaytirdi.

Markaziy Osiyo uygʻonishi insoniyat tarixidagi eng muhim madaniy va ilmiy tiklanishlardan biri boʻlib, uning ta’siri hozirgi kungacha sezilib turadi. Bu jarayon nafaqat mintaqaviy, balki global miqyosda ham ilm-fan va madaniyat rivojlanishiga katta hissa qoʻshgan. Buxoro, Samarqand va boshqa shaharlar faqat Markaziy Osiyo madaniyati uchun emas, balki butun dunyo sivilizatsiyasi uchun ham beqiyos ahamiyatga ega. Hozirda ushbu uygʻonish davrining sabablari va natijalarini yanada chuqur oʻrganish ilm-fanning muhim yoʻnalishlaridan biri boʻlib qolmoqda.

Qoraxoniylar davridagi madaniy yuksalish (IX-XII asrlar) Markaziy Osiyo tarixida muhim oʻrin tutadi. Ushbu davrda ilm-fan, madaniyat, arxitektura va ijtimoiy hayotda katta oʻzgarishlar kuzatildi. Qoraxoniylar sulolasi hukmronligi ostidagi hududlarda madaniy yuksalishning kelib chiqishi uchun bir qator sabablar mavjud boʻlib, ularning muvaffaqiyatli amalga oshishi turli omillarga bogʻliq edi. Ushbu jarayonlarni atroflicha oʻrganish orqali Qoraxoniylar davrining madaniy merosini yaxshiroq tushunish mumkin. Qoraxoniylar davlatining barqaror siyosati madaniy yuksalish uchun muhim asos boʻlgan. Davlat hukmdorlari ilm-fan va madaniyatni rivojlantirishga katta ahamiyat bergan va olimlar, shoirlar, ijodkorlar uchun zarur shart-sharoitlarni yaratgan. Ular oʻz hududida madaniy markazlarni tashkil qilishga alohida e’tibor qaratishgan. Madrasa, masjid va kutubxonalarning barpo qilinishi Qoraxoniylar davrining oʻziga xos madaniy xususiyati hisoblanadi. Buxoro va Samarqand kabi shaharlar ilm-fan va madaniyat markazlari sifatida tanilgan. Mazkur shaharlarda qurilgan inshootlar nafaqat diniy ehtiyojlar uchun, balki ilmiy va madaniy tadqiqotlar uchun ham xizmat qilgan.

Islom dinining ta’siri Qoraxoniylar davridagi madaniy yuksalishning muhim omillaridan biri boʻldi. Islom faqat din sifatida emas, balki madaniy va ijtimoiy tizim sifatida ham ahamiyatli boʻlib, ilm-fan va ma’rifatning rivojlanishiga turtki berdi. Islom olamining ma’naviy asoslari, masalan, ilmni qoʻllab-quvvatlash va uni tarqatishga boʻlgan chaqiriq, Qoraxoniylar

hukmronligidagi hududlarda keng qoʻllanildi. “Ilm oʻrganish har bir musulmon uchun farzdir” kabi hadislar olim va ijodkorlarning ijtimoiy obroʻsini oshirdi. Natijada, ilm-fan va sanʼatga qiziqish oshdi, bu esa madrasa va boshqa taʼlim muassasalari faoliyatiga ijobiy taʼsir koʻrsatdi.

Qoraxoniylar davridagi savdo yoʻllari, jumladan, Ipak yoʻli ham madaniy yuksalishning asosiy sabablaridan biri boʻlgan. Savdo faqat iqtisodiy rivojlanishga emas, balki madaniy almashinuvlarga ham xizmat qilgan. Savdo yoʻnalishlari orqali Sharq va Gʻarb oʻrtasidagi madaniy taʼsir almashinuvi amalga oshgan. Turli xalqlarning anʼanaviy bilimlari, texnologiyalari va ijodiy uslublari bir-biri bilan uygʻunlashgan. Bu jarayon Qoraxoniylar davridagi madaniy hayotga yaqqol taʼsir koʻrsatgan.

Qoraxoniylar davridagi arxitektura va sanʼat rivoji ham madaniy yuksalishning muhim koʻrsatkichi boʻlib xizmat qilgan. Bu davrda qurilgan inshootlar nafaqat ularning arxitektura uslubi, balki ularning madaniy ahamiyati bilan ham ajralib turadi. Jumladan, Qoraxoniylar davrida qurilgan masjidlar, madrasalar va maqbaralar oʻz zamonasining ilgʻor meʼmorchilik anʼanalarini namoyon etgan. Samarqanddagi Shohizinda yoki Toshkent yaqinidagi katta masjidlar shunday madaniy rivojlanishning namunasidir.

Qoraxoniylar davridagi madaniy yuksalishni taʼminlagan yana bir muhim omil xalqning oʻz anʼanaviy qadriyatlarini saqlab qolishga boʻlgan intilishi edi. Turkiy xalqlar oʻzlarining boy folklori, qoʻshiqlari va epik dostonlari bilan madaniy hayotni boyitishda davom etganlar. Ushbu anʼanalar Qoraxoniylar davrida yangi qirralarga ega boʻlgan, shuningdek, islomiy qadriyatlar bilan uygʻunlashgan.

Maʼlumki, renessans atamasi dastlab gʻarbda vujudga kelgan. Fransuzchadan “uygʻonish” deb tarjima qilinishiga sabab antik davr yunon-rim madaniyatining gullab-yashnash va ilk oʻrta asrlarda Yevropadagi madaniy turgʻunlikdan yangi bosqichga qaytish maʼnosida ishlatilgan. Yevropa tillaridagi – farangcha “Renaissance”, italyancha “Rinascimento” soʻzi qayta tirilish va uygʻonish degan maʼnolarni anglatadi. Yevropaliklar oʻzlarining cherkov taʼlimoti boʻyicha uzoq davom etgan asrlarini oʻlik va qattiq uyqudagi asrlar deb bilishgan [5; 239-bet.]. Markaziy Osiyo madaniyatida bexabar mutaxassislar Sharq uygʻonishini qoʻllashga ehtiyotkorlik bilan yondashadi. Aslida esa Markaziy Osiyolik allomalar ijodiga yunon-rim madaniyati katta taʼsir koʻrsatdi va ilmiy asosini tashkil qildi. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev taʼkidlaganidek: “Hammangizga yaxshi maʼlum, antik davrda Yunonistonda yongan ilm mashʼalasi toʻqqizinchi – oʻn ikkinchi asrlarda Markaziy Osiyo hududida qayta porladi. Bu davrda yurtimiz hududida birinchi Renessans yuzaga keldi va u butun dunyo tan oladigan mashhur daholarni yetishtirib berdi. Xususan, Muhammad Xorazmiy, Ahmad Fargʻoniy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamaxshariy singari oʻnlab buyuk allomalarimizning jahonshumul ilmiy-ijodiy kashfiyotlari umumbashariyat taraqqiyoti rivojiga beqiyos taʼsir koʻrsatdi” [6].

Markaziy Osiyo allomalari boʻlgan Farobiy, Ibn Sino va Beruniy oʻzlarining ilmiy va madaniy merosida yunon-rim ilm-fan anʼanalaridan keng foydalanganlar. Ularning falsafiy qarashlari ilk Uygʻonish davrining mohiyatini belgilab berdi. Ularning asarlari yunon-rim falsafasi bilan uygʻunlashtirilgan holda islomiy ilm-fan dunyoqarashini boyitdi. Bu aloqalar nafaqat ularning asarlari mazmuniga, balki global ilm-fan taraqqiyotiga ham ulkan taʼsir koʻrsatgan. Yunon falsafasi, tibbiyoti va astronomiyasi Islom madaniyatining ilmiy tizimiga uygʻunlashtirilgan holda rivojlantirilgan.

Shuningdek, bu davrida ilm va ma’rifatni tarqatishning institutsional asoslari yaratilganligi ham madaniy yuksalishga yordam bergan. Madrasalar, kutubxonalar va ilm markazlari ilm-fan taraqqiyotining muhim nuqtalari sifatida faoliyat yuritgan. Mazkur muassasalarda nafaqat diniy ilmlar, balki tabiiy fanlar, astronomiya, tibbiyot, tilshunoslik va boshqa soha boʻyicha tadqiqotlar amalga oshirilgan.

IX-XII asrlardagi madaniy yuksalishning ahamiyati bugungi kunda ham dolzarbdir. Bu davr nafaqat Markaziy Osiyo madaniyati uchun, balki butun islom sivilizatsiyasi uchun yorqin misol boʻlib qolmoqda. Bu davrining ilmiy va madaniy merosi hanuzgacha oʻrganilmoqda va uning muhim jihatlari zamonaviy tadqiqotchilar uchun qadrli manba boʻlib xizmat qiladi. Bu davrida mintaqadagi madaniy yuksalish bir qator sabablarga bogʻliq boʻlib, ularning barchasi bir-biri bilan uzviy bogʻliq. Siyosiy barqarorlik, savdo yoʻllarining faoliyati, diniy qadriyatlarning hukmronligi, ilmiy va ijodiy faoliyatga boʻlgan hurmat, xalqning an’anaviy madaniyatga boʻlgan munosabati va me’morchilik an’analarining rivoji Markaziy Osiyo madaniyatining jahon tarixidagi ahamiyatini belgilab berdi.

Xulosa. Markaziy Osiyodagi IX-XII asrlardagi ilk Uygʻonish davri nafaqat ilm-fan va madaniyat rivojlanishi, balki uning falsafiy mohiyati bilan ham ahamiyatlidir. Bu davrda insoniyat tarixida ilk bor inson aqli, mantiq va ma’rifatga boʻlgan ishonch asosiy falsafiy tamoyil sifatida shakllandi. Ilm-fan va falsafa uygʻunlashgan holda inson hayotining ma’nosi, jamiyatning axloqiy asoslari va tabiatning qonuniyatlarini tushunishga harakat qilindi. Markaziy Osiyo allomalari bu jarayonning yetakchilari boʻlib, ularning asarlari falsafiy fikrni chuqurlashtirishga xizmat qildi.

Bu davrning falsafiy mohiyati inson ongi va mantiqning cheksiz imkoniyatlarini e’tirof etishda, ilm va axloq uygʻunligiga boʻlgan ishonchda namoyon boʻladi. Ilk Uygʻonish davri allomalari ilm-fanni inson hayotining markaziy oʻrinda koʻrib, uning jamiyatdagi roliga katta ahamiyat qaratgan. Bu jarayon Markaziy Osiyo madaniy merosini jahon sivilizatsiyasi tarixida oʻchmas iz qoldirgan.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Sh. Mirziyoyev. Yangi Oʻzbekiston taraqqiyot strategiyasi. –Toshkent.: Oʻzbekiston, 2022. –15-16 b.
2. A. Muxamedov. Yusuf Xos Hojib va Mishel Monten ijtimoiy-falsafiy merosining komparativistikasi. Falsafa fanlari doktori ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. Toshkent, 2024. – 16 b.
3. Abu Ali ibn Sino. Tib qonunlari. Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti. Toshkent, 1993. 1-3-jildlar.
4. X. Mardonov. ““Devonu lugʻotit turk”ning yaratilishi va manbalari” International scientific journal of Biruni, № 3, 2023. – 108 b.
5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Olam va odam, din va ilm. –Toshkent.: Hilol nashr, 2022. – 339 b.
6. https://president.uz/oz/lists/view/3864 - Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oʻqituvchi va murabbiylar kuniga bagʻishlangan tantanali marosimdagi nutqi. Murojaat etilgan sana: 07.01.2023.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat roʻyxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyogʻoch koʻchasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bogʻlanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).